

"יום שימת אהבה ורעות יום עזיבת קנאה ותחרות", עבירות בין אדם לחברו מעכבות, כי אם יש פירוד אי"ז נחשב "לפני ה' תטהרו"! (וביאור שייכות התשובה ל'כנסת ישראל')

"כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו" (ויקרא טז, ל)

א) הגמ' ביומא (פז, א) מספרת, שר' זירא כי הוה ליה מילתא בהדי איניש (שהיו צריכים לבקש מחילה ממנו), היה ממציא עצמו לפני מי שחטא לו, כדי שיבקש ממנו מחילה וימחול לו¹. וכן מובא שם מעשה עם רב, דהוה ליה מילתא בהדי ההוא טבחא (הטבח חטא לו), ולא בא הטבח לפניו במעלי יומא דכפורי, אמר איהו, איזיל אנא לפיוסי ליה.

א. ולא מובן, מאין נובע מדת חסידות זו לרדוף אחרי הפושע כדי לסלוח לו, ולכאורה מדת השכל מורה, שדי לסלוח לו כשהוא בא לבקש ממני מחילה².

ב. שנינו (יומא פה, ב) "עבירות שבין אדם למקום יום הכפורים מכפר, עבירות שבין אדם לחברו אין יום הכפורים מכפר עד שירצה את חברו". וכתבו כמה מפרשים³, שכונת המשנה הוא, שאם לא מרצה את חברו, אזי אין יוה"כ מכפר גם על העבירות של עניני בין אדם למקום.

ועלינו להבין, מדוע הכפרה על עניני בין אדם למקום, מותנה בעניני בין אדם לחברו?

ג. בנוסח התפילה במוסף אחרי עבודת יום הכפורים אומרים: "נתת לנו את יום צום כו' יום שימת אהבה ורעות יום עזיבת קנאה ותחרות". ומקורו בפרקי דר"א (פרק מה) שאמרו: "מה מלאכי ישראל אין בהם אכילה ושתיה, כך ישראל אין להם אכילה ושתיה ביום הכפורים כו', מה מלאכי השרת שלום ביניהם, כך ישראל שלום ביניהם ביום הכפורים כו', והקב"ה שומע עתירתן של ישראל מן הקטיגור שלהם ומכפר כו'".

וזה טעון הסבר, מדוע מהות יום הכפורים הוא "יום שימת אהבה ורעות ועזיבת תחרות", מה השייכות בין האחדות לכפרת יוה"כ?

'בין אדם למקום' ו'בין אדם לחברו' אינם ב' מערכות נפרדות

[ב] נקדים בדבריו המפורסמים של החזון איש ב'אמונה ובטחון' (ד, ה):

"מן המונחים הקיימים, כי תיקון המידות מתייחס לאלה המצות שהן בין אדם לחברו, וחובת היראה בשביל מצות שבין אדם למקום יתברך, ומן המונח הזה קיימת הדעה, כי יש בני אדם שלמים במצות שבין אדם למקום יתברך וחסרים בתיקון המדות והן רעים בין אדם לחברו. אמנם, אין דעה זו קיימת באמת לחודר אל פנימית חזיון הזה, כי באמת זה שמדותיו כברייטן ולא הותקנו ע"פ המוסר והדעה, והוא מסור ביד יצרו ואין יצרו מסור בידו, לא יתכן שיהא שלם במצות שבין אדם למקום, ואם מקיימן במדה ידועה, הוא רק מפני שאינו פוגש בהן התנגדות מטעם אחת המדות המגונות, אבל בהפגשו בהתנגדות שלהן לא תעמוד יראתו בפניהן.

ומעשים בכל יום שהחוד הזה, לא עלה לתורה כאשר קראוהו לעלות, באשר חשב כי לא לפי כבודו היא זו כו', וכרגע לא חת ממה שאמרו "ועוזבי כו'" זה שקורין לו לעלות לתורה ואינו עולה. זאת אומרת, שאדם זה מקולקל בשרשו שיצר הרע שופטו, וכל עשיית מצותיו הן פרי ההרגל המתאימות לכבודו ולתאותו ולמהלך חייו בשטפו הטבעי כו'.

ואמנם להיות הפגשו במלחמת המדות בדברים שבין אדם לחברו מצויה, והפגישה עם התנגדותם לתפילה וק"ש וכיוצ"ב אינה מצויה, נדמה לבני אדם, כי הוא חרד לחצאין, ויש בו מחיצה המפסקת בין מצות למצות, אבל האמת שזה וזה אין בו" (עכ"ד).

והנה מפשטות דבריו שם משתמע, שהחיסרון הוא רק מצד שאילולי שלימות בבין אדם לחברו, זה עלול להשפיע לרעה גם על עניני בין אדם למקום.

אולם הג"ר שלום שבדרון זצ"ל סיפר⁴, מה שאמר מרן החזו"א: כידוע העולם רגיל לחלק את התורה לשנים, חלק הראשון – מצות שבין אדם למקום, וחלק השני – מצות שבין אדם לחברו.

אולם טעות היא זו! באמת אין שום חילוק כלל, וכל החילוקים הללו אינם אלא 'סימנים' כעין 'הציבי לך ציונים', חלוקה אשר תכליתה הבנה מסודרת יותר של חלקי התורה, אבל את האמת האמיתית צריך כל יהודי לדעת, כי אם אדם עושה חציצה בינו לבין חברו, נעשה ממילא חציצה בינו לבין המקום, לא פחות מאשר אם עושה בפועל מחיצה בינו לבין המקום!

והטעם, שכן נאמר בתורה "כי בצלם אלוקים עשה את האדם", וממילא מי שחוצץ ומבדיל בין עצמו להצלם אלוקים (קרי חברו) ואינו חס על הצלם, עושה ממילא חציצה בינו לבין האלוקים גם כן!

"לפני ה'"

ג) והמשיך החזון איש: שמכח זה דייק ראב"ע במשנה ביומא (פה, ב) מהפסוק של "מכל חטאותיכם לפני ה' תטהרו", שעבירות של בין אדם לחברו אין יוה"כ מכפר, כי על ידי עבירה שבין אדם לחברו, אין הוא עומד לפני ה' שהרי יש חציצה.

¹ בפלא יועץ (ערך תשובה) מוכיח מכאן שלא סגי במחילה גרידא אלא צריך גם ריצוי ופיוס, דאלי"כ מדוע לא סגי שימחלו בלבם.

² ראה מש"כ הגר"י בלאזר זצ"ל (כוכבי אור אות ה, ג) שזה מצד הדבק במדותיו של הקב"ה, שהרי גם הקב"ה רודף אחריו כדי שחזור בתשובה.

³ כ"כ החת"ס (דרשות ח"א לה, ב; ח"ג מב, ב). וע"ע בסידור הגר"א (לפני תקיעות) שמובא שם: "כי איך אפשר שהקב"ה יעביר על מדותיו, אם האדם הפחות הבא מטפה סרוחה לא יבקש להעביר על מדותיו". וע"ע בברכ"י (תרו, א) שמביא ש"א שאם לא שב מעבירות שבינו לחברו גם עבירות שבינו למקום אינו מתכפר, ואסמכיה אמתניתין. ואני אומר לא ניחא ליה למאריהו בהכי. אך מביא שגם בעבירות שבינו לחברו יש גם חלק גבוה, וכל שלא פייס את חברו גם חלק גבוה אשר בה לא נתכפר.

⁴ זקניך ויאמרו לך עמי רעה.

וכך כותב השלי"ה (יומא תורה אור אות קלז) בשם הרמ"ק :

"כי הנשמות מתראות לפניו ביום זה, בסוד הבינה, שהוא שורש אל הנשמות, והנשמות הנכנעות בתשובה, הם המעוררות התשובה העליונה, שכן דרך השרשים להתפעל מענפיהם התחתונים. ועתה אם ימצא בינו לבין חבירו טינא, הרי הוא מפריד ומחלק השורש העליון, וכמעט מכניס בו שגאה שהיא פירוד, ואיך אפשר שיושפע עליו אור התשובה, והוא מפריד בו חס ושלוש".

ושואל מרן הרב דסלר זצ"ל (מכתב מאליהו ח"א עמ' 264), מדוע הרמ"ק לא כותב שעבירות של בין אדם לחבירו, לא יתכפרו עד שירצה את חבירו, כי עדיין לא תיקן את חטאו? אלא משמע מדבריו שסובר, שעד שירצה את חבירו לא יכפר עליו יוה"כ בכלל, גם על החטאים של בין אדם למקום. והטעם מחמת ענין הפירוד שהוא בסתירה לעצם מהותה של יום הכפורים. וכמו שאמר החזו"א שאין זה נחשב "לפני ה'".

ועפ"ז מבואר היטב, שיום הכפורים מהותו הוא "יום שימת אהבה ורעות" – כי אכן בלא זה לא שייך כפרת עוונות.

ד] ומוסיף השלי"ה בשם הרמ"ק דבר נפלא, שלכן האמוראים היו רודפים אחרי הפושעים, וכך הוא כותב :

"ולכן אנשי מעשה שבדור התנאים והאמוראים, אף אם היו הם הנעלבים, היו ממציאין עצמם לעולביהם, כדי שיתרצו זה לזה, כדמוכח בגמרא (יומא פז, א). והענין לזה, כי סוד הנשמות הם ששים רבוא כו' וכדי להמשיך מאור העליון, צריך שיהיו ששים רבוא לב אחד, כדי שיתיחדו בשמא קדישא עילאה רברבא, דלא שריא אלא באחדות השלם, בענין שהוא אחד. ולכן צריך שיתיחדו למטה הלבבות, ולמעלה הנפשות והרוחות והנשמות, ואז ודאי שריא [עלייהו] שמא קדישא בסוד האחדות, כאשר נבאר בסייעתא דשמיא. ולכן צריך לתווך השלום ולהחזיק בו ולהתאחד בלב אחד, כדי שימשיכו עליהם השם הנזכר".⁵

"כי חלק ה' עמו יעקב חבל נחלתו"

ה] עתה נבוא לבאר את השייכות של "כנסת ישראל" למערכת ימי התשובה.⁶

הנה מבואר בסוגיית הגמ' ביומא (פו, א) שאין בכח של יום הכפורים למכפר על חייבי כריתות, והביאור הוא ע"פ מש"כ בנפש החיים (א), יח) שענין הכרת הוא, שבחינת הנפש נפסק ונכרת משרשו העליון וינתק החבל שהיה קשור ומודבק בו עד הנה. וז"ש (ישעיה נט, א) "כי אם עונותיכם היו מבדילים ביניכם לבין אלוקיכם" – היינו לבין אלוקיכם ממש.

ומוסיף מוהרי"ח זצ"ל בדרשה לסליחות, לבאר מש"נ (דברים לב, ט) "יעקב חבל נחלתו" – "כי האדם דומה לחבל שראשו קשור למעלה וסופו מגיע למטה וכשמנועע סוף החבל למטה מתנועע גם הראש העליון הקבוע למעלה. אמנם האדם מכח עונותיו המרובים מרתק את החבל ומפסיק את הקשר כענין הכרת ("ונכרתו הנפשות") שנפסק הקשר בינו לבין קונו".

ולכן רק כל זמן שיש לאדם אחיזה בחבל, יש אפשרות לכפרת יוה"כ לכפר לו, אבל אם נכרת החבל ואין לו אחיזה אין לו מקום לכפרת יוה"כ.

ומהו החבל הזה אשר משתלשל לבני ישראל והם קשורים בו?

זהו ההנהגה של "כי חלק ה' עמו", וכמש"כ מוהרי"ח (א, יז) : "וזהו ענין כי חלק ה' עמו יעקב חבל נחלתו, כי הם כחלק ה' מדובקים כביכול בו יתברך שמו כו', כחבל הקשור למעלה ומשתלשל ויורד עד למטה".

וכך גם כותב השערי אורה (שער א) : "כנסת ישראל כו' היא המחזקת בה כל קהל ישראל, ובה מתכנסים ומתקבצים, ועל ידיה נבדלו ישראל מן האומות, כמש"נ "ואבדיל אתכם מן העמים להיות לי", והסוד "בהנחל עליון גוים בהפרידו בני אדם יצב גבולות עמים למספר בני ישראל".

ומבואר מינה, שבדור הפלגה בעת שנפרדו ישראל מכל האומות, והם נמסרו להנהגת שרים ומזלות, וישראל מונהגים על ידו יתברך, בעת ההיא נקבע שנפשותיהן של ישראל חצובות מתחת כסא הכבוד ומשפעות ממנה, לעומת נפשות האומות שנמשכות ממקום אשר איננו טהור (וכמש"כ המב"ט בהקדמה שלכן נמסרה התורה רק לישראל). וזהו המושג של "כנסת ישראל" – שכל נפשות ישראל חצובות כנשמה אחת מתחת כסא הכבוד.

ולכן כשבאים לבקש כפרה – שכאמור זהו תיקון למי שאחוז ותפוס בחבל הזה, לא יתכן לפעול כלום כי יש פגם בחבל הזה, ולכן רק כשאין חציצה בין אחד לשני, ניתן לכפר עליהם, אבל כשיש חציצה ביניהם זה גורם שאינם עומדים "לפני ה'" ואז לא שייך כפרה.

ו] ונסיים בדברים נפלאים ומרגשים שכותב החרדים (מצוות התלויות בא"י פ"ד) :

"בהצדיק אדם נפשו, בכל ישראל יעשה רושם, ובו יצדקו ויתהללו כל זרע ישראל, וכן בהחטיא נפשו, בכל ישראל יעשה רושם, לכן תתעורר נפשך בכוונה גדולה לשוב בתשובה ותכוין שעמך ישובו כל זרע ישראל, והיינו "שובה ישראל" בלשון יחיד והדר כתיב "קחו עמכם דברים ושובו" בלשון רבים, ולכך מסיים "כי שב אפי ממנו" ופירשו רז"ל אפילו האחד שישוּב ישוב חרון אף ה' מכולם מן הטעם הנזכר, כי גורם שכולם ירהרו בתשובה, אפשר דהיינו דכתיב "אלמדה פושעים דרכיך וחטאים אליך ישובו", נמצא מזכה אחרים עמו".⁷

⁵ ויש לצרף בזה מש"כ רבינו בחיי (ויקרא כג, מ) על סימני הקטורת שהן בעלי הריח הטוב, "יוצוה הכתוב להכניס בתוכן חלבנה שריחה רע, להורות על רשעי ישראל שיכנסו בכלל הצדיקים בעלי הריח הטוב, ויעשו כלם אגודה אחת לפניו והוא מקבלם בתשובה". ולפי האמור בפנים, הענין לצרף את הרשעים, זה לא רק בשביל הרשעים, אלא גם בשביל הצדיקים.

⁶ ראה בזוהר (ח"ג קכב, ב) "תא חזי אפילו כנסת ישראל תשובה אקריי". וע"ע במדרש (איכ"ר ה, כא) "אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה, "השיבנו ה' אליך", אמר להם הקב"ה, "שובו אלי ואשובה אליכם", אמרה לפניו רבשי"ע, שלנו היא, שלך היא, "שובנו אלהי ישענו והפר כעסך עמנו". וביסושה"ע (שער המים) כותב בשם האריז"ל במה שנאמר "וּבְכִתְּהָ אֶת אֲבִיהָ וְאֶת אִמָּהּ" – שאביה זה הקב"ה, ואמה זו כנסת ישראל (ראה בזוה"ח כי תצא צו, א).

⁷ בגמ' ביומא (פו, ב) אמרו "יחיד שעשה תשובה מוחלין לכל העולם", וצ"ע שם הרע"א מה שביאר בזה הרמ"ע מפאנו (מאמר חיקור דין ח"א פ"ד) שהכונה לחלק הערבות שנמחל בזכותו.